

Скоробогатова О. О.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ ЗНАЧЕНИЯ И ПОЭТИЧЕСКИЕ СМЫСЛЫ: ПОЭТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ РУССКОЙ ГРАММАТИКИ (морфологические категории и лексико-грамматические разряды имени)

Х. : НТМТ, 2012. — 480 с.

Поетія — це краса, створена талантом і вимогливістю поета, втілена в найкращий мовний матеріал
(В. М. Русанівський).

Монографічне дослідження О. О. Скоробогатової «Грамматические значения и поэтические смыслы: поэтический потенциал русской грамматики (на материале категорий и лексико-грамматических разрядов имени)» здійснене в руслі проблематики Харківської лінгвістичної школи, основним у діяльності якої є «різнобічність філологічних інтересів у широкому розумінні слова *філологія*, розробки питань мовознавства, літератури та суміжних з ними галузей у тісному зв'язку з проблемами філософії, психології та інших наук»¹. Наслідуючи традиції своїх попередників, сучасні харківські науковці на початку XXI століття значну увагу приділяють усебічному пізнанню мови художніх творів: аналізу стилістико-мовленнєвої структури російської прози, української прози і поезії, лінгвокогнітивній інтерпретації ідіостилію письменника, поетичній мові в її еволюційному розвитку². Логічним продовженням цих пошуків є звернення до функціонування морфологічних категорій, потенційних ресурсів граматики в поезії, до обстеження яких закликали свого часу знамі в усьому світі мовознавці Р. Якобсон, В. В. Виноградов, В. М. Жирмунський, Ю. В. Шевельов.

Саме проблемам вивчення поетичної морфології, зокрема актуальному і малодослідженому питанню функціонування іменних категорій у російській поетичній мові, і присвячена рецензована праця, автор якої ставить перед собою завдання з'ясувати взаємозв'язок смислових засад творення поетичного тексту з його морфологічною будо-

вою, виявити креативний потенціал морфологічних компонентів поетичного мовлення, що, безперечно, повинно сприяти встановленню нових можливостей та перспектив мовного розвитку. Основна увага дослідниці сконцентрована на експресивних ознаках нормативних морфологічних одиниць та сполучень. Таке бачення проблеми відзначається науковою новизною, а це робить працю не стереотипною в лінгвопоетичному просторі дослідження мови віршованих текстів. Праця виконана на багатому поетичному матеріалі, із залученням творів (183 позиції) від початку XIX ст. до сучасних текстів, зокрема і тих поетів, що поповнюють російську поетичну скарбницю, працюючи на теренах сучасної України — Харкова, Ужгорода та інших міст.

У першому розділі монографії «Основы лингвопоэтического описания морфологии стихотворного языка» опрацьовано теоретичний матеріал щодо становлення й розвитку лінгвопоетичного вивчення мови художнього тексту від мовознавчих студій О. О. Потебні, наукових напрямів початку XX ст., концепцій В. В. Виноградова, Р. Якобсона та Л. В. Щерби до сучасних антропоцентричних засад вивчення поетичної мовотворчості. На жаль, для оглядового викладу матеріалу не використано праці В. М. Русанівського та Ю. В. Шевельова³, які могли б сприяти глибшому висвітленню сучасного стану лінгвопоетики. Виходячи з мети і завдань праці, автор наголошує на граматичному аспекті сучасних лінгвістичних теорій, адже саме вони виступають під-

¹ Лисиченко Л. А. Ці невичерпні глибини мови.— Х., 2001.— С. 194.

² Гулак А. Т. О стилистике русской художественной прозы.— К., 2007.— 214 с.; Калашиник В. С. Людина та образ у світі мови: вибрані статті.— Х., 2011.— 368 с.; Голобородько К. Ю. Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація.— Х., 2010.— 527 с.; Маленко О. О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну).— Х., 2010.— 488 с.

³ Русанівський В. М. Естетика художнього слова // Культура слова.— К., 1976.— С. 47–57; Русанівський В. М. Слово в поезії // Рідне слово.— 1972.— Вип. 6.— С. 50–53; Шевельов Ю. В. Из наблюдений над языком современной поэзии: Орагтор. жанр в полит. лирике П. Тычины // Науч. зап. Укр. ком. ин-та журналистики.— 1940.— Кн. 1.— С. 127–142; Шевельов Ю. В. Из наблюдений над языком современной поэзии: О языке поэзии П. Г. Тычины // Учен. зап. Харьк. гос. ун-та им. А. М. Горького.— 1940.— № 1.— С. 41–99.

грунтям наукових пошуків лінгвопоетичного потенціалу морфологічних одиниць, наборів та комбінацій, доводить необхідність порівняльного аналізу поетичного тексту, який спирається на загальномовні структурно-семантичні і стилістичні характеристики одиниць, а також аргументує обстеження інтертекстуальності як важливого засобу художнього тексту, що повинен вивчатися і на граматичному рівні.

У наступних двох розділах «Именные грамматические категории и лексико-грамматические разряды имени в языке русской поэзии» та «Регулярные способы выделения морфологических значений в поэтическом тексте. Их роль в формировании поэтических смыслов» автор подає власну модель лінгвопоетичного аналізу морфологічного рівня тексту, виводячи систему тих можливостей, яких набувають морфологічні одиниці та комбінації, і семантичного потенціалу категорій та закономірностей віршованої мови. Виходячи з положення про те, що актуалізацію одиниць морфологічного рівня зумовлює взаємодія трьох головних законів поетичного мовлення, тобто поетичного ритму, єдності і щільності віршового ряду та принципу композиційності, дослідниця вичерпно розглядає способи актуалізації граматичних значень іменних частин у поетичній мові, звертає увагу і на особливості стосовно цього частиномовних транспозитів, до яких вона передусім зараховує субстантивати.

Особлива увага в рецензованій монографії приділяється можливостям комбінування морфологічних одиниць, послідовно розглянуто смисловий та креативний потенціал морфологічних наборів і співположень, детально характеризується роль морфологічної селекції, морфологічної атракції, поетичної презентації граматичної парадигми та інших способів виділення морфологічних значень у віршованому тексті.

Щодо цих двох розділів сумнів викликає доцільність внесення до їхнього складу

підрозділу 4 розділу 2 «Онимы и апеллятивы в поэтическом языке» (с. 219–288), який, по суті, становить окреме ґрунтовне дослідження онімного простору поетичних творів. На наш погляд, можливо, варто було б у цьому випадку зосередитися лише на граматичному аспекті функціонування зазначених одиниць тексту. Поліпшенню сприйняття читачем глибоко аргументованого монографічного дослідження сприяло б і усунення переобтяженості тексту значною кількістю дужок, до яких вносяться фрагменти, що іноді містять зауваження з чотирьох (с. 247, 290) п'яти (с. 170), шести (с. 221) рядків тощо. Можливо, деякі спостереження автора на зразок «комбінаторний потенціал синкретичних синтаксичних утворень дуже високий» (с. 199), «апеллятивация поетонима ... є продуктивним способом перетворення значення слова» (с. 232) слід було б підтвердити кількісними підрахунками, що сприяло б більшій достовірності висновків.

Отже, можемо констатувати, що в русистичі вперше на великому матеріалі поетика граматичних категорій імені проаналізована комплексно, цілісно і представлена в системному вигляді. О. О. Скоробогатова крізь призму граматики дослідила віршовані твори різних періодів та літературних напрямів за двісті років, що дає підстави розглядати встановлені нею закономірності поетичної морфології як художні універсалії, репрезентовані в російському поетичному дискурсі новітнього часу. Запропоновані у монографії підходи до вивчення граматичних значень і граматичних смислів відкривають нові горизонти для подальших пошуків як у сфері пізнання властивостей художнього тексту, так і в галузі досліджень тенденцій розвитку граматичної будови мови.

А. ЛУЧИК